

## MARXISTICKO-LENINSKÁ FILOZOFIA A FORMOVANIE OSOBNOSTI POSLUCHÁČA VYSOKEJ ŠKOLY

LUKÁŠ JÁN VEVERKA

V zložitej a rozpornej spoločenskej skutočnosti pôsobí na každého jednotlivca veľké množstvo rôznorodých determinantov. Tieto determinanty pôsobia špecificky v konkrétnych situáciách a vývinových etapách. Marxov výrok, že „ľudská podstata nie je abstraktum vlastné jednotlivému individuu, ale je súhrnom spoločenských vzťahov,“ (1, s. 63) nemožno interpretovať jednostranne — tak, že spoločenské vzťahy automaticky formujú jednotlivcov s množstvom spoločných a s množstvom rozdielnych atribútov, že teda spoločenské vzťahy tu majú funkciu tvorcu individuí, osobností, že každá osobnosť je konštituovaná a modifikovaná len objektívnou situáciou, bez rozhodujúcej účasti množstva subjektívnych faktorov.

Ide o neúplnú interpretáciu uvedeného Marxovho výroku, ktorú treba doplniť jedným z predchádzajúcich výrokov v tretej téze o Feuerbachovi, kde sa hovorí: „Materialistické učenie, že ľudia sú produktmi okolností a výchovy, teda, že zmenení ľudia sú produktmi iných okolností zmenenej výchovy, zabúda na to, že okolnosti sú menené práve ľuďmi a že sám vychovávateľ musí byť vychovávaný.“ (1, s. 62).

Obidve citované tézy treba chápať v dialektickej jednote. Vychádzame pri tom z toho, že súhrn spoločenských vzťahov tvorí ľudskú podstatu a ľudská podstata (človek) mení spoločenské pomery, okolnosti, a tým vytvára podmienky pre zmenu seba samého, podmienky sebarealizácie.

Z toho jednoznačne vyplýva, že jedným z podstatných znakov pre vytvorenie definície pojmu osobnosť je vlastná aktivita individua, ktorá sa zakladá predovšetkým na hlbke pochopenia jestvujúcich spoločenských vzťahov i na vôli premeniť tieto spoločenské danosti podľa vlastného, dobove podmieneného pochopenia i podľa predstáv, ktoré sú podmienené dobovým poznaním. Ľudské individuum je tým viac osobnosťou, čím väčšiu snahu vyvinie, aby zmenilo danú skutočnosť podľa svojich vlastných predstáv, ktoré sa vytvorili na základe pravdivého poznania. Dôležitým definujúcim znakom pojmu osobnosť bude nielen pochopenie danosti, ale aj dištančovanie sa od istých daností a tvorba daností podľa vlastných predstáv. Samostatnosť, kritickosť a tvorivosť v myslení sú teda charakteristickými znakmi osobnosti. Bez nich sotva možno hovoriť o osobnosti. Tvorivým myslením a konaním človek dospieva k novému poznatkom, stáva sa viac osobnosťou. Poznatky, ku ktorým dospeje, majú byť len východiskom pre ďalší rozvoj jeho myslenia a pre ďalšie problematizovanie reálnivne poznaného. Tvorivo mysliaci človek sa niekedy dostáva do konfliktu sám so sebou i so spoločenskou skutočnosťou. Tento konflikt však nemôže prerušiť sled jeho úvah, praktického konania a ďalšieho sebaotvrdzovania. Čím viac myslíme a tvorivo konáme, tým sme slobodnejší, samostatnejší, spokojnejší. V každom stupni spokojnosti, ktorý človek dosiahne, je však obsiah-

nutá aj nespokojnosť, nespokojnosť s tým, že nepoznal a nevykonával viac.

V tejto nespokojnosti a v uspokojovaní sa ďalším poznávaním a pretrvávajúcou činnosťou sa vytvárajú nové dimenzie človeka — mysliteľa a budovateľa socialistickej spoločnosti.

Myslieť, to znamená namáhať sa, spôsobovať si častokrát i osobné nepríjemnosti, pretože nie každú dôkladne premyslenú, správnu a pravdivú tézu možno v danej dobe realizovať. Ľudia, ktorých málo zaujímajú bytostné problémy ľudstva vôbec a socialistickej spoločnosti osobitne, sa nedostávajú do rozporu s nikým a ničím. Nič ich nepáli, za nič nebojujú, pretože sa nevedia postaviť na nijakú stranu, nevidia problémy z nijakého zorného uhla. Sú i takí, čo vedia myslieť, ale umele brzdia rozlet svojho myslenia, alebo sa bránia vyjadreniu kritických myšlienok, lebo sa obávajú, že by to mohlo mať pre nich v praktickom občianskom živote nepríjemné dôsledky. Na XV. zjazde KSČ i na 11. zasadnutí Ústredného výboru Komunistickej strany Československa sa zdôraznilo, že „treba sa vždy postaviť za každého, kto dôsledne uskutočňuje politiku strany, nekompromisne prebojáva spoločenské záujmy a v tejto súvislosti sa nevyhýba konfliktom. Taký človek musí mať vždy našu podporu.“ [2, s. 38]

Realizovať závery XV. zjazdu KSČ a 11. plenárneho zasadnutia ÚV KSČ môžu len osobnosti, ktoré plne pochopili politiku Komunistickej strany Československa ako uplatnenie princípov marxizmu-leninizmu v praxi. Pochopíť a realizovať závery XV. zjazdu v praxi znamená nielen ich citovať a opakovať formou „závanu slova“ (*flatus vocis*), ale tvorivo ich uplatňovať v konkrétnych podmienkach činnosti každého jednotlivca — osobnosti. Preto i vysoké školy majú formovať tvorivo, samostatne a kriticky mysliace osobnosti. Marxisticko-leninská filozofia, najmä dialektika ako duša marxizmu má pri výchove takýchto osobností nezastupiteľné miesto.

Cesta každého človeka k filozofii vedie cez jeho základné životné záujmy. Tým sa filozofia stáva istým individualizovaným pohľadom na svet. I poslucháč vysokej školy sa pozerá na filozofiu cez prizmu svojich vlastných záujmov, odbornosti, kombinácie, ktorú študuje, cez osvojený životný štýl. Len v takomto začlenení do štruktúry jeho špecifickej osobnosti mu môže filozofia niečo povedať a môže sa stať nevyhnutnou súčasťou ďalšieho rozvoja jeho osobnosti. Ak sa filozofia len pasívne prijíma ako istý násilne vnucovaný filozofický systém, ako nevyhnutnosť alebo zbytočné zaťaženie pri štúdiu, ak má jej štúdium pre poslucháča fakulty len cenu papierového certifikátu o absolvovaní prednášok, seminárov a skúšok z marxizmu, potom stráca svoju imanentnú hodnotu pre tvorbu základných znakov osobnosti poslucháča.

Z hľadiska filozofie možno rámcovo určiť pojem osobnosti poslucháča predovšetkým ako samostatne a pokrokov mysliaceho a konajúceho človeka, ktorý svoje myslenie ďalej rozvíja, a tým vytvára i nové kvality vo vývine svojej vlastnej osobnosti.

Možno teda rámcovo stanoviť, aké rozumové, morálne, estetické a emocionálne kvality participujú na formovaní osobnosti poslucháča, nemožno však kvantitatívne určovať mieru uvedených kvalít a ich presné proporcie, pretože by to viedlo k uniformnému chápaniu osobnosti, k stotožňovaniu osobností. Každá osobnosť i osobnosť poslucháča sa má vyznačovať autenticnosťou, originálnou kladných črt. Osobnosti našich poslucháčov nemôžeme vymodelovať tak, že ich násilne vženíme do predom vytvorenej formy skladajúcej sa z množstva príkazov a zákazov, ktorým sa jednoducho prispôbia, poprú svoju auten-

tickosť, „zapnúť seba“, ale predovšetkým tak, že im dáme možnosť tvorivého rozletu v myslení pri kvalifikovanom filozofickom, mysliteľskom vedení. Modelovanie osobnosti poslucháča bude potom spočívať v jednote rozvoja jeho originálnych čŕt a všeobecných zásad filozofického myslenia, ktoré umožňujú rozvinúť všetko nové a originálne do najoptimálnejšej podoby.

V snahe o výchovu skutočných osobností nemožno zabúdať na to, že zjednodušovaním vecí a vzťahov medzi nimi sa vychovávajú osobnosti obmedzené, ktoré nie sú schopné poznať a riešiť zložité životné situácie. Nie v každej situácii možno vystačiť s dodržiavaním princípu jednoduchej, jasnej a zrozumiteľnej pravdy, pravdy bez zbytočných zákrut. Jednoduché, jasné pravdy uľahčujú činnosť človeka. Osobnosť však nekoná len v jednoduchých situáciách (a najmä nie vysokoškôľák ako osobnosť). Ak má konať zodpovedne, bude jeho konanie založené na mnohostrannom poznaní ľudí, vecí, situácií a vzťahov medzi nimi. Pravdivé poznanie môže byť často formulované ako veľmi prostá pravda. Cesta k nej však nie je prostá, vedie cez zložité celostné poznanie. A ak sa nemá stať polopravdou, musia byť i v jej formulácii obsiahnuté výsledky tohto zložitého poznania. Inak sa nám zmení na úlomky pravdy, na prázdnu pravdu. Mnohostranné a celostné poznanie nielen nevylučuje určitú poznania, ale naopak, je jedinou cestou k určitosti a istote, čo sú dôležité znaky osobnosti.

Výučba filozofie sa významnou mierou podieľa na formovaní osobnosti poslucháčov vysokých škôl najmä tým, že ich vedie k všestrannému, hlbokému a pritom reálnemu pohľadu na život. Množstvo filozofických pohľadov, s ktorými sa poslucháči oboznamujú, zabráňuje, aby sa do ich svetonázoru a politického myslenia dostávali oportunistické i sektárske názory, eliminuje obmedzenosť ich myslenia, a tak postupne vytvára súbor mentálnych i akčných kvalít, ktorými sa má vyznačovať osobnosť v socialistickej spoločnosti. Filozofia umožňuje samostatne prenikať do najzložitejších problémov, bytia i poznania, vedie k vytváraniu vedecky zdôvodnených názorov na život a vytvára predpoklady k vytlačeniu prvkov malomeštiackeho, ziskuchtivého, ale pritom bojazlivého spôsobu myslenia, ktoré sa zakorenilo vo vedomí staršej a strednej generácie najmä v období kapitalizmu a ešte i v súčasnosti je jedným zo spôsobov spoločensko-politického uvažovania istej časti ľudí v našej spoločnosti. Filozofia vedie poslucháčov k pochopeniu základných téz vyslovených Marxom a Leninom, že jedinou autoritou, ktorú hodno uznávať, podľa ktorej možno meniť názory a systém vlastného myslenia bez toho, aby sa ľudia stali chameleónmi, je autorita vedy, autorita vedeckého dôkazu. Väčšina poslucháčov je schopná samostatne, správne, marxisticko-leninsky analyzovať spoločensko-politické problémy, pretože si tvorivo osvojila metódu, ktorou riešil tieto problémy XV. zjazd KSČ. A možno povedať, že ich názory zodpovedajú marxistickému pohľadu na našu súčasnú socialistickú skutočnosť. Sú v mnohom ohľade hlbšie, všestrannejšie, a preto i pravdivejšie a reálnejšie ako názory tých „osobností“, ktoré svoju autoritu opierajú o revizionistické tézy netriedne a abstraktne proklamovaných ľudských práv a abstraktnej slobody. Práve prenikanie marxistickej filozofie ako otvoreného, dynamického, revolučného filozofického systému do vedomia mladej inteligencie je zárukou toho, že v súčasnosti sa formujú a v budúcnosti sa budú formovať osobnosti v pravom slova zmysle, osobnosti slobodné a tvorivé, ktoré nebudú potrebovať svoj myšlienkový pochod spájať so spôsobmi samozvaných obhajcov ľudských práv v socializme a antikomu-

nistických pokusov o zveličovanie ojedinelých a dočasných chýb, ktorým sme sa v minulosti nevyhli.

Práve pod vplyvom dynamickej interpretácie zásad marxizmu i pod vplyvom vlastnej životnej praxe dospejú dnešní mladí ľudia k poznaniu, že socializmus nie je bezrozpornou spoločnosťou práve preto, že sa v ňom postupne realizuje zákon stúpajúcej úlohy ľudových mas v dejinách, ktorý formuloval Marx. Socializmus je spoločnosť, v ktorej sa má každý sformovať v osobnosť a získať si prirodzenú autoritu vzorným vykonávaním pracovných povinností. Osobnosti sa formujú vo vývoji, v boji starých a nových koncepcií, v kritikách. Spory sú podmienené neantagonistickými protikladnými pozíciami a východiskami, ale často prílišným zápalom i nerozvážnosťou, teda znakmi, ktoré nevedú vždy k cieľu optimálnym smerom, ale majú ten klad, že zocelujú charaktery a formujú samostatne a konštruktívne mysliace osobnosti. Zmyslom cesty marxisticko-leninskej filozofie k problematike mladého človeka-študenta je cesta mladého človeka-študenta k marxisticko-leninskej filozofii. Zmyslom cesty študenta k filozofii má byť cesta k sformovaniu samostatne mysliacej a konajúcej, uvedomelej a disciplinovanej osobnosti, organicky včlenenej do rámca našej socialistickej spoločnosti.

Absolvent vysokej školy má byť pod vplyvom osvojenia si teórie marxizmu-leninizmu človekom čestným, pracovitým a spravodlivým. Pritom tieto kategórie nemôže chápať abstraktné, ale má ich uplatňovať v konkrétnych podmienkach výstavby socialistickej spoločnosti. Má byť zásadový, spoľahlivý, vytrvalý, skromný i sebavedomý. Má byť pripravený na každodenný a zložitý boj za jednotu teórie a praxe, za jednotu slov a činov. Boj za pravdu robotníckej triedy sa má stať náplňou jeho života.

Má mať schopnosť syntetického, kvintesencného myslenia. Jeho myslenie nemá byť eklektické. Nemá iba opakuť princípy marxistickej filozofie, ale má ich tvorivo rozvíjať. Nemá vychádzať len z opakovania oficiálnych stanovísk, ale má ich v praxi uplatňovať. Má byť schopný kvalifikovane a úspešne bojovať proti malomeštiackemu, lokajskému, podliavému, bojazlivému, epigónskému mysleniu a konaniu. Má myslieť kriticky a konštruktívne. Má vytvárať aj pre iných podmienky pre realizáciu princípov kritickej náročnosti v praxi. Marxisticko-leninská filozofia nesmie sprofanovať a zjednodušovať vlastnú myšlienkovú sterilnosťou a lenivosťou. Vzorom mu má byť Marx, Engels, Lenin, ich logika a štýl myslenia a konania.

Vysokoškolák, hoci študuje predovšetkým vlastný odbor, prostredníctvom marxisticko-leninskej filozofie má získať prehľad a schopnosť odvodzovať svetoznámostné závery i z ďalších vied. Nemôže sa orientovať jednostranne len na svoju špecializáciu, lebo osobnosť vysokoškolsky vzdelaného socialistického človeka nemôže byť orientovaná jednostranne. Má vychádzať vo svojej činnosti z dialektického princípu jednoty stránkosti a vedeckosti, vedy a ideológie robotníckej triedy, z dialektickej jednoty odborného a politického.

Jednotlivé filozofické disciplíny (dejiny filozofie, dejiny marxistickej filozofie, dialektický materializmus, historický materializmus, etika a ateizmus), ak ich vyučuje kvalifikovaný učiteľ, robia z poslucháča, ktorý predtým pasívne reagoval na filozofické myslenie, aktívneho poslucháča, ktorý svojim slobodným rozhodovaním vytvára nové faktory pre ďalší vývin. Stimulatívne faktory, ktoré možno sformovať ako „cieľ pred ním“, vradujú sa do systému vzťahov „za ním“ a „okolo neho“ a menia ich skladbu. Tým sa stáva spolutvor-



com seba samého. Nie je len pasívnym objektom výchovných vplyvov, produktom sociálnych vzťahov a prostredím fakulty, ale stáva sa osobnosťou v danom prostredí, vytvára si „svoje“ prostredie, ktoré je organicky včlenené do „objektívnych“ podmienok vytváraných práve „jeho“ prostredím i prostrediami, ktoré sú výslednicou individuálnych úsílí jeho kolegov. Prejavuje sa u neho aktivita, teda zámerná činnosť smerujúca „z vnútra von“, samostatné rozhodovanie a nielen mechanické reagovanie na popudy zvonku.

Je zrejmé, že uvedené princípy, charakterizujúce konanie osobnosti poslucháča socialistickej vysokej školy, nemôžu sa stať imanentnou zložkou osobnosti poslucháča v celom rozsahu a naraz. Realizovať tieto princípy znamená reálne pochopiť a výchovne využiť celý súbor podmienok, v ktorých poslucháč žije a pracuje a na tomto základe riešiť i otázku smerov ďalšieho vývoja jeho osobnosti.

#### LITERATURA

1. ENGELS, F.: Ludwig Feuerbach a zavŕšenie nemeckej klasickej filozofie, Bratislava 1949.
2. Zasadnutie OV KSC v dňoch 15.—16. 3. 1978. O výsledkoch plnenia záverov XV. zjazdu KSC a ďalšom postupe pri ich realizácii. Bratislava 1978.